

Мисливий В. А.

професор кафедри публічного права НТТУ «КПІ»

д. ю. н., професор

НАУКОВО-ТЕХНОЛОГІЧНИЙ ПРОГРЕС І ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛІЗАЦІЇ

Історичний шлях цивілізації показує, що науково-технологічний прогрес (далі – НТП) віддзеркалює ступінь розвитку суспільства в процесі матеріального виробництва як основи існування соціуму, сприяє його руху в напрямі вдосконалення, проте водночас обумовлює виникнення багатьох небезпек. Отже, з одного боку феномен НТП об'єктивно сприяє генезі суспільства, а відтак його убезпеченню, а з іншого – викликає негативні фактори, які збільшують рівень і негативну динаміку різноманітних деліктів. Спостереження показують закономірну появу у загальній структурі злочинності нових форм і видів протиправної поведінки у різноманітних сферах суспільного життя, що створюють серйозну небезпеку суспільству, докільню та взагалі безпеці існування людства. У зв'язку з цим сучасне право має одночасно виступати і як засобом регулювання позитивних процесів НТП, і як засобом запобігання його негативним наслідкам. Невипадково, розглядаючи парадигму «сталого розвитку» сучасного суспільства, М. З. Згуровський і Г. О. Статюха відзначають, що право є однією зі складових цивілізаційної концепції суспільства [1, с.19-20].

Проблема протидії негативним явищам, пов'язаним з розвитком НТП, завжди залишається актуальною, проте, на наш погляд, сучасна вітчизняна наукова доктрина публічно-правових наук не приділяє правопорушенням у цій царині необхідної уваги.

Разом з цим, аналіз національного законодавства показує, що чинний Кримінальний кодекс України 2001 року (далі – КК України), як і кримінальне законодавство інших пострадянських країн, під впливом НТП відчув суттєвих трансформацій, нащо беззастережно вказує структура кримінального закону.

Вважаємо, що кримінальне право й в подальшому буде відчувати суттєвий вплив науково-технологічного прогресу, пов'язаного із такими явищами, як: триваюча глобалізація суспільства, завершення формування інформаційного суспільства, знаходження людства на стадії розвитку кіберцивілізації. Отже, якщо до кінця ХХ століття криміналізація суспільно небезпечних діянь відбувалася переважно за рахунок зростання проявів протиправної поведінки у сфері взаємодії людини і техніки, то сьогодні вже йдеться про збільшення деліктів на рівні взаємодії людини з технологіями. Крім того, особливістю сучасного процесу криміналізації є зростання умисних деліктів, які поступово врівноважують «втрачений паритет» з необережною злочинністю.

Водночас зауважимо, що важливою передумовою обґрунтованого процесу розширення кримінально-правової матерії в умовах науково-технологічного прогресу є своєчасне визначення суспільної небезпечності відповідних негативних соціальних явищ, а відтак потреби доктрини у розробці фундаментальних засад вчення про криміналізацію, якого, незважаючи на необтяжене складнощами поняття криміналізації як процесу виявлення суспільно небезпечних форм поведінки, бракує теорії вітчизняного кримінального права. Ключовим підходом криміналізації слід визнати диференціацію кримінальної відповідальності, визначення її обсягу та меж, що дозволяє законодавцю формувати обґрунтовану систему окремих видів та складів злочинів, визначити їх об'єктивні та суб'єктивні ознаки, встановити оптимальні санкції за їх вчинення, а також за потребою сформулювати відповідні заохочувальні заходи.

Аналіз практики реформування кримінального законодавства показує, що процес криміналізації суспільно небезпечних діянь відбувається переважно шляхом: а) формування у структурі Особливої частини КК самостійних груп злочинів (розділів), які посягають на однорідні за об'єктом суспільні відносини, цінності та блага; б) конструювання окремих складів злочинів, які розміщуються в інших різних розділах Особливої частини КК. Так, чинний КК України передбачив за родовим об'єктом такі нові розділи, як: «Злочини проти громадської безпеки», «Злочини проти безпеки виробництва», «Злочини проти безпеки руху та експлуатації транспорту», «Злочини у сфері використання

електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку», «Злочини проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку», а також значну кількість інших кримінально-правових норм, пов'язаних із впливом НТП. Проте, на наш погляд, вітчизняному законодавцю бракує досконалого методологічного підходу щодо побудови структури Особливої частини КК України із врахуванням видового об'єкта, що також дозволило б оптимізувати процес криміналізації.

При цьому ми вважаємо дещо передчасними твердження окремих відомих криміналістів, які вважають, що сьогодні у сферу злочинних посягань зараховані всі скільки-небудь значущі загрози для людини, суспільства і держави [2, с. 107]. Так, навряд чи можна стверджувати про завершену модель кримінально-правової охорони конституційного ладу та державної влади, про що свідчать спорадичні ексцеси, пов'язані зі спробами її узурпації, неналежна охорона прав і свобод, життя та здоров'я людини, захист моральних засад українського суспільства тощо.

У структурі Особливої частини КК України поки що не знайшла ефективного відображення кримінально-правова охорона суспільних відносин у таких сферах, як: інтелектуальна власність, транспорт, інформаційні технології, телекомунікації, енергетика, екологія, міжнародна безпека та правопорядок, військова безпека. На черзі кримінально-правового регулювання будуть поставати діяння, пов'язані з можливими викликами для людини у сфері біомедицини, генетики, біоінженерії та інших галузях НТП.

Таким чином, процес криміналізації суспільно небезпечних проявів НТП має базуватись на подальшому вдосконаленні кримінально-правової доктрини, законотворчого процесу, нормативно-правової бази, емпіричних досліджень, системності державного управління, відкритості інформації щодо сфер прояву небезпек, інтеграції технічних та гуманітарних галузей знань.

На сьогодні в Україні підготовка фахівців з правознавства обумовлена не лише потребами побудови правової держави, але й необхідністю подальшого розвитку юридичної науки. Адже не випадково, що у цьому сенсі деякі заклади освіти стали у витоків створення таких нових галузей права, як морське, медичне,

гірничі та інші. У свою чергу політехнічні університети країни при підготовці юристів та в наукових дослідженнях зосереджують увагу на проблемах правового регулювання та публічно-правової охорони прав інтелектуальної власності, інформаційних відносин, комп'ютерних технологій та телекомунікацій й інших напрямів НТП, що базуються на сучасних потребах суспільства.

Загальновідомо, що наукова думка частіше досягає плідних результатів на сполученні суміжних наук, і юридичні науки в цьому відношенні не є виключенням. Отже, сама методологія наукового пізнання дає підстави для висновку, що наука кримінального права повинна постійно бути предметом як критичного аналізу, так і використання її досягнень, разом із суміжними галузями знань, для своєчасного реагування на стан і відповідність парадигм, ідей та поглядів, що мають враховувати процеси конвергенції, інтеграції та гармонізації суспільних відносин, обумовлених НТП.

У цілому ж своєчасна криміналізація негативних явищ у процесі НТП сприятиме запобіганню його небезпечним наслідкам, а отже слугуватиме формуванню єдиної безпечної планетарної цивілізації.

Список використаних джерел

1. Згуровский М.З. Основы устойчивого развития общества [Текст] : курс лекций в 2 ч. / М.З.Згуровский, Г.О.Статюха. – К.: НТУУ «КПИ», 2010. – Ч. 1. – 464 с.
2. Лунеев В.В. Правовое регулирование общественных отношений – важный фактор предупреждения организованной и коррупционной преступности // Государство и право. – 2001. – № 5. – С. 102 -107.